

(VAŠE) PENÍZE NEBO (VÁŠ) ŽIVOT: LEKCE NA SCHODIŠTI PŘED DOMEM

Na Štědrý večer jsem byl přepaden.

Stalo se to před bytovým domem v Brooklynu, kde bydlím, když jsem šel vy-
nést odpadky. Nějaký muž na mě namířil pistoli a řekl, ať vyprázdním kapsy.
Dal jsem mu peníze, peněženku i mobil. Pak jsem si ale vzpomněl na jeden film
o policejním vyjednávači. Poprosil jsem ho, aby mi nechal alespoň kartičku zdra-
votního pojištění. Napadlo mě, že když se v jeho očích trochu polidštím, třeba
mě nebude chtít zabít.

Uznal můj argument, že by pro mě bylo těžké dostat se bez kartičky k nějaké
„péči“, a vrátil mi ji. Stáli jsme tak spolu proti establishmentu a uzavřeli jsme doho-
du: za jeho slitování ho na oplátku neudám – i když jsem mu zřetelně viděl do obli-
čeje. Souhlasil jsem a on utekl ulicí pryč. Nerozumně, ale vytrvale jsem několik
dalších hodin svou část dohody dodržoval, přestože z mé strany nebyla dobro-
volná. Jako by se vůbec dala uzavírat závazná smlouva, když na vás míří pistole.

Vyvěsil jsem pak zprávu o svém podivném a děsivém zážitku na stránku Park
Slope Parents – to je poněkud alternativně naladěná internetová komunita ma-
minek, členů potravinářského družstva a dalších tak trochu levičáckých týpků,
kterým leží na srdci zdraví a blaho jejich rodin i jejich jednoznačně progresiv-
ní a bohatnoucí čtvrti. Připadalo mi to zodpovědné a asi jsem taky čekal, že mi
někdo vyjádří účast a podporu.

Jaké bylo mé překvapení, když hned první dva e-maily, které jsem dostal, byly
od lidí, kteří se naštváli, že jsem na internetu zveřejnil jméno ulice, kde se zlo-
čin stal. Copak jsem si neuvědomil, že taková publicita může nepříznivě ovliv-
nit cenu všech nemovitostí? Už takhle ubývá potenciálních kupců! Dost na tom,
že se odsud stěhuje na Manhattan ten slavný herec; copak trh s nemovitostmi
v Brooklynu potřebuje další špatnou publicitu? A to se prosím stalo *před* krachem
obchodu s nemovitostmi.

To mě šokovalo. Opravdu to došlo tak daleko? Skutečně lidi víc zajímá tržní hodnota domů v naší čtvrti než to, co se tu děje? Kromě toho, zamlčovat takový problém není zrovna známkou dobrého obchodnického ducha. Dlouhodobě by otevřená a upřímná debata o zločinnosti a její prevenci zaručily naší čtvrti větší bezpečnost. V konečném důsledku by to hodnotu nemovitostí zvedlo a ne naopak. Vlastníkům těchto nemovitostí tedy mnohem víc ležela na srdci okamžitá likvidita domů než jejich dlouhodobá hodnota jakožto aktiv – to, jak se jim v nich vlastně žije, stálo úplně stranou. A to patřili k nejmajetnějším lidem v New Yorku, kteří by si z takových věcí vůbec nemuseli dělat hlavu. Co je přiměřelo k takovému chování?

Zarazilo mě to a donutilo znovu posoudit vlastní dlouhotrvající touhu vypracovat se z nájemníka na majitele bytu. Začal jsem přemýšlet, což uprostřed iracionálního šilenství kolem nemovitostí možná nebylo zrovna bez rizika. Na svém blogu jsem veřejně přemítal, proč se snažím vydělat čtyři a půl tisíce dolarů měsíčně na nájem dvoupokojového bytu ve čtvrtém patře bez výtahu v této údajně „módní“ části Brooklynu, když mohu být stejně tak dobře přepaden někde jinde, kde by mě to měsíčně stálo mnohem míň? Není součástí celého problému i moje ochota zapojit se do tohoto splašeného tržního segmentu?

Vyšetřovatelé, kteří přijímali mé oznámení, uhodili hřebík na hlavičku. Jeden z nich zakreslil do mapy Brooklynu kruh. „Sem do toho kruhu se stěhují bohatí běloši z Manhattanu. To je cílová oblast. Loviště. Podívejte se na to očima svého zloděje: klidné ulice s alejemi stromů, řadové domy, každý má cenu tak milion nebo dva a bydlí v nich pracháči, co vystrnadili vaši rodinu. Vy teď bydlíte někde na sídlišti mimo tento kruh. Kam byste šel v někoho okrást?“

Na internetu jeden můj přítel – další spisovatel z Park Slope – veřejně vyzval mou rodinu, abychom v Brooklynu zůstali. Viděl „Slope“ jako víceúčelovou čtvrť, která se teď ocitá „na vrcholu obyvatelnosti“, což je pojem, který tak idealizovala legendární antropoložka Jane Jacobsová. Vysvětloval, jak všechny dobré čtvrti procházejí v podstatě stejným vývojem: nejprve se stěhují umělci do jediné oblasti, kterou si mohou dovolit – do chudé čtvrti, kde není vůbec nic. Nakonec se jich tu sejde dost a otevřou si galerii. Po večerech začnou do té galerie chodit lidé, vytvoří poptávku po kavárně a tak to jde dál. Časem čtvrť „dobudou“ jeden dva kumštýřské obchody a snobští hipsteři, až nakonec na chodnicích panuje aktivita dlouho do noci, takže je to tu bezpečnější pro následující vlny obyvatel a podniků.

Je jasné, že když městské noviny „objeví“ tuhle novou trendy čtvrť, k umělcům se připojí, ale nakonec je nahradí čím dál bohatší mladí odborníci, právníci

a byznysmeni – nejsou zdaleka tak cool a trendy, ale snad jich není tolik, aby čtvrt úplně přišla o svého „ducha“. Přibývá investic, čtvrt se rozrůstá a všichni jsou šťastnější a bohatší.

Ale co se stane s lidmi, kteří tu žili od počátku a o kterých mluvil policejní vyšetřovatel? „Domorodci“? Tento proces přeměny na čtvrt pro bohaté nevzniká *ex nihilo*. Ne, když stoupá hodnota nemovitostí, stoupá i nájemné, což vystrnadí každého, komu vláda nereguluje měsíční poplatky za bydlení. Obyvatelé čtvrti se na probíhající renesanci vlastně nijak nepodílejí, protože nejsou vlastníky. Vystěhují je do odlehlých oblastí. Jasně, jejich děti dál chodí na střední školu Johna Jaye uprostřed Park Slope. Ale tam zas neposílá svoje děti nikdo z bohatých nových usedlíků.

Naši online konverzaci si vybral časopis *New York* do sloupku s názvem „Opouštějí spisovatelé Brooklyn?“. Článek se celý soustředil na to, jak může napadení jednoho autora ohrozit brooklynskou realitní bublinu. Celostátní rozhlas si chtěl se mnou o té příhodě popovídat – ne přímo o přepadení, ale zda bych kvůli tomu opustil Brooklyn, a kdybych to udělal veřejně, zda bych tím nezodpovědně nepoškodil hodnotu majetku jiných lidí. Po jednom či dvou týdnech blogového šílenství se další článek v časopisu *New York* tázal, proč by nás vůbec mělo zajímat, jestli spisovatelé opouštějí Brooklyn – očividně jim uniklo, že právě oni a právě na tomto místě psali, že by nás to zajímat mělo.

Bylo to zajímavých patnáct minut slávy. Co se dělo, nesouviselo totiž ani tak se zločinem nebo se spisovatelem jako spíš s trhem v jeho konečné, nejnestabilnější fázi. Nemohl jsem si dovolit koupit si tu byt, a to přepadení mě vytrhlo z kolotoče reklamního humbuku dost dlouho na to, abych tento fakt akceptoval. Nebo přesněji řečeno, nešlo ani tak o to, že jsem si to *nemohl* dovolit, spíš jsem si to *nechtěl* dovolit. Hypoteční makléři byli ochotni půjčit mi zbývajících 90 % peněz potřebných na koupi bytu v mém bloku. „Můžeme vás tam *dostat*,“ říkali. V tomto momentu dějin nemovitostí by bylo stačilo, abych složil jen 10 %, a považovali by mě za seriózního kupce. „A co když se hypotéka bude upravovat?“ vzpomínám si, že jsem se ptal. „Pak refinancujete s lepší sazbou,“ ujistovali mě. K tomu by samozřejmě došlo zhruba ve stejnou dobu, kdy by se uměle nízko držaná daň z nemovitosti (daňovou výjimku zajišťují developeři nemovitostí) zvedla na úroveň chudších oblastí čtvrti. „Nedělejte si starosti. Dělá to tak každý, kdo je ve vaší finanční situaci,“ vysvětloval mi jeden makléř s mrknutím oka. „A víte co, banky přece nedopustí, aby teď všichni ztratili domov.“

Dokud lidé přehlíželi skutečné společenské a finanční náklady, nemovitosti mohly jít nahoru – trh byl povzbuzován částečně bonusy vyplácenými

investičním bankéřům, jejichž prvořadým úkolem bylo celou tuto inflaci jmění podporovat. Vždyť jsme obnovovali někdejší slávu historické čtvrti. Stačilo se jen vyhýbat nepříjemné pravdě, že nám šlo o to přeměnit místa, která dříve sloužila jako příbytky pro chudé a početné černošské a hispánské rodiny, ve velkolepé městské domy pro bohaté bělochy. A nesměli jsme si připouštět, že tahle horečka kolem nemovitostí měla už dávno skončit a navíc ji drží v běhu vypůjčené peníze.

V takovém klimatu bylo vskutku zločinem na něco z toho upozorňovat – proto měly první reakce těch, kteří se na této spekulativní bublině podíleli, poslat podobných zpráv umlčet. Je to jen byznys. Faktem bylo, že jsme vytlačovali stále rozzlobenější obyvatele z jejich domovů, kolonizovali jsme jejich čtvrti a pak jsme to celé ospravedlňovali statistikou: rostoucí obchodní aktivita, (údajně) nižší kriminalita a – což je nejdůležitější – vyšší ceny nemovitostí. Jak může někdo protestovat, když chcete čtvrt – inu – pozvednout?

Můj přítel spisovatel na svém blogu výřečně vysvětloval, že dnes je naše čtvrt podle všech měřítek bezpečnější. Zase je možné se za vlahého letního večera posadit s dětmi na schody před domem a pojídat chladivou italskou zmrzlinu. Když si v neděli odpoledne vyrazíte na procházku do Prospect Parku, tu uvidíte třeba černošskou rodinku při grilování, tam skupinu Portoričanů, jinde zase skupinku Irů. Ve srovnání s většinou míst na světě je tohle docela kultivované, ne?

Sice to zní romanticky, ale integrace to není. Takto popisovaný Brooklyn nemá skoro nic společného s Brooklynem, který snad obývali naši prarodiče. Je to spíš nákladná a přepečlivá imitace „pískovcového Brooklynu“, který ve skutečnosti nikdy neexistoval. Pokud lidé kdysi sedávali v létě večer na schodech před domem a jedli zmrzlinu, tak to bylo proto, že neměli na vybranou – neexistovala klimatizace ani televize. Venku mohl sedět každý, tak to všichni dělali. A když usedlíci ze sousedních komunit naplňují iluzi multikulturalismu tím, že využívají stejný park, znamená to jen tolik, že tito lidé jsou ochotni grilovat vedle sebe – ne však *spolu*. Stále se pak vracejí domů do různých koutů čtvrti. Děti mého přítele ráno vyrážejí do své soukromé školy, děcka těch druhých do školy státní. Sousedé tak docela nejsou.

A navíc řady pískovcových domů ve Slope ve skutečnosti nejsou z pískovce. To jen nahodili zdi materiálem podobným spíš štukové omítce – je to hustá barva, která má vytvořit iluzi poskládaných hnědých kamenů. Fasáda na fasádě. Jak se brzy dozví každý majitel pískovcového domu, škvárobetonové tvárnice vespod jdou schovávat jen tak dlouho, než se musí provést nákladná „renovace“, která je opět zakryje. Podobně dokážou média, bohatství a statistika jen dočasně zakrývat kolonizátorům jejich skutečné postavení. Nakonec rodiče, kteří před sebou tlačí

svá batolata v kočárcích za tisíc dolarů a kterým jejich životní styl a hodnoty vnučuje multimiliardový průmysl zaměřený na trendy výchovu dětí, dostanou spršku kamenů od dětí ze „sídlště“. (Nenechte se mýlit – člověk, který tuto neustále se opakující příhodu ze zbohatlického brooklynského hřiště zveřejnil, dostal také svou dávku online posměchu.)

Tak jako Kalifornňany překvapí, když požár nebo kojot naruší „přirozený“ životní styl, na který se v představách tolik těšili, i my to tu na vlastní riziko „osidlujeme“, „kolonizujeme“ a přeměňujeme na nóbl čtvrt a je nám zcela lhostejná společenská cena naší expanze, dokud se někdo nevrátí a nedá nám co proto – nebo nás nepřepadne na schodišti před domem. Je sice snadné vinit velké instituce a společenské trendy, že nás zavedly do léčky, ale za to, co se nám přihodí, mohou nakonec naše rozhodnutí a chování, ať už je ovlivnilo cokoli.

Park Slope v Brooklynu je mikrokosmem, jenž v malém reprezentuje svah [*slope*], na kterém se tolik z nás ocitlo. Žijeme v prostředí, které straní takovému jednání a rozhodování, jež je proti našemu nejlepšímu přesvědčení a také proti našemu společnému zájmu. Místo toho, abychom vzájemně spolupracovali, a zajistili tak nejlepší vyhlídky pro nás všechny, snažíme se získat krátkodobou výhodu v nakládání s prostředky, jejichž objem je zdánlivě pevně daný, jejichž prostřednictvím bychom si mohli účinněji vzájemně konkurovat. Zkrátka místo toho, abychom jednali jako lidé, jednáme jako korporace. Když došlo v Park Slope k přepadení, první myšlenkou místní komunity nebylo chránit své lidi, ale chránit svou obchodní značku.

Finanční krize možná není trestem za naše hříchy, ale je přinejmenším částečně důsledkem obecně rozšířené posedlosti finanční hodnotou, které dáváme přednost před ostatními. Odřízli jsme se od všeho, na čem by nám mělo záležet, a vypěstovali si závislost na obchodním modelu, který neměl nikdy sloužit nám jako lidem. Osvojili jsme si étos tohoto spekulativního, abstraktního ekonomického modelu, a vyřadili tak mechanismy, s jejichž pomocí jsme mohli pojmenovat a napravit kolaps reálné ekonomiky fungující souběžně s tímto modelem.

I teď, když se snažíme vyhrabat z finančního chaosu způsobeného z velké části právě touto mentalitou a chováním, obracíme se na korporátní sféru, její centrální banky a krátkozraká měřítká, abychom zhodnotili, nakolik jsme se vrátili k prosperitě. Jako bychom věřili, že odpověď nenajdeme ve skutečném světě, ale v záplavě transakcí a futures na jednom z ekonomických kanálů kabelové televize. Skutečně investice do sociální struktury naší čtvrti a do kvality našeho života ustupují do pozadí a my raději zkoumáme v novinách ceny domů, jako jsou ty naše. Vzhlížíme ke střední hodnotě Dow Jonesova indexu, jako by byl jedinou

skutečně důležitou známkou prosperity naší společnosti, a ke kurzu měny, jako by byl měřítkem našeho národního bohatství nebo naší lidské hodnoty.

To zase odvádí pozornost od idejí a aktivit skutečného světa, s jejichž pomocí bychom mohli některé hodnoty sami obnovit. Místo bychom tento problém řešili a získali opět svou schopnost společně vytvářet bohatství, snažíme se podepřít instituce, jejichž pravým účelem je uzurpovat si tuto naši schopnost pro sebe. Snažíme se oživit naši ekonomiku posílením stejných institucí, které ji oslabily. Když byl korporativismus na vrcholu, fungoval tak, že odčerpával hodnotu z periferie a přeměroval ji do centra – od lidí ke korporátním monopolům. I když už tato studna prosperity vyschla, dál kopeme ještě hlouběji a hledáme další zdroje, které by tento pobloudilý systém udržely v chodu.

Takže když se naše korporace hrouť a berou s sebou naše pracovní místa, dáváme jim finanční injekce, abychom zachovali své vyhlídky na práci; přitom moc dobře víme, že jejich obchodní modely jsou neudržitelné. Bankám selhávají úvěrové systémy a my ministerstvu financí schvalujeme, aby pro ně tisklo čím dál víc peněz na úkor nás a našich dětí. Pak si od nich musíme ty peníze půjčovat na úrok. Nevíme, jak to dělat jinak. Příliš dlouho jsme „outsourcovali“ vlastní úspory a investovali do Wall Street, takže nemáme ponětí, jak investovat ve skutečném světě plném skutečných lidí a věcí. Ztotožňujeme se víc s neutěšenou situací abstraktních korporací než s těžkým údělem lidských bytostí z masa a kostí. Korporace vnímáme jako vzory a zachránce, zatímco své bližní bereme jako konkurenci, kterou musíme porazit, nebo jako zdroje, které lze využít.

Momentálně pozastavená přeměna Brooklynu na nóbl čtvrt měla hodně společného s koloniálním vykořisťováním. Samozřejmě, všechno se dělalo mnohem obezřetněji a ohleduplněji. Boháči, kteří se sem stěhovali, se vystříhali výslovně rasistického odůvodňování svého jednání, svým chováním nicméně dokládali kolonizátorskou motivaci: místo „oprávněných korporací“, které dobývaly a podmaňovaly si nezmapované regiony světa, tu byli hipsteři, podnikatelé a spekulanti s nemovitostmi a ti si podmaňovali neatraktivní čtvrt. Místní ekonomika – přinejmenším posuzovaná podle hrubého produktu – vzkvétala, ale původní obyvatelstvo se prostě změnilo ve služebnictvo nových usedlíků (pokladní v obchodech a chůvy).

A také toto usilování o bydlení ve vlastním, podobně jako expanzi koloniálních říší, udržoval v chodu průkopnický duch pokroku a osobní svobody. Ideál bydlení ve vlastním byl plodem PR strategie, která byla vytvořena po druhé světové válce – představitelé korporací i vlády byli přesvědčeni, že vlastníci bytů budou mít víc než nájemníci hmotný zájem na růstu ekonomiky a budou oddanější

volnému trhu. V důsledku to však vedlo k bludnému kruhu: čím víc se movitější běloši stahovali do enkláv pro ně připravených, tím víc chudly oblasti, které opouštěli, a tím víc jim připadal jejich odchod oprávněný. Zatímco první skutečná vlna „odlivu bílých rodin“ mířila z měst na předměstí, ta současná, maskovaná verze mířila z předměstí zpět do nákladných měst.

Tito migrující příslušníci vyšší střední vrstvy se pochopitelně stali cílem hypotečního odvětví, jehož chytré úvěrové nástroje kopírují svým vykořisťovatelským potenciálem opatření Světové banky. Půjčky Světové banky jsou spojeny s politikou „volných trhů“, která nakonec podřídí zadlužené státy a jejich zdroje vzdáleným korporacím. Hypoteční bankéř stejně tak laskavě poskytne nástroje, díky kterým si člověk pořídí vlastní bydlení, a když úroková míra vyletí nahoru, není k nalezení, protože nafukující se závazek dlužníka prodal nejvyšší nabídce.

Společenský přínos je čirý mýtus. Brooklyňané mohou být sice přesvědčeni, že podporují multikulturalismus, a korporace mohou tvrdit, že přinášejí výhody volného trhu každé živé duši, ale ani jedna z těchto aktivit nevede k širší participaci na růstu bohatství – ani když fungují, jak by měly. Lokální i globální spekulace v rozporu s očekáváním většiny ekonomů jen prohlubují nerovnoměrnost rozdělení bohatství. Zámožní rodiče posílají děti do soukromých škol a státní školy nechávají chátrat, a bohaté státy vyvázejí svůj environmentální odpad do třetího světa nebo líp, rozjíždějí své továrny přímo tam, aby si doma udrželi svou image tak zelenou, jako je umělý trávník.

Lidé, kterých si vážím – mé vzory a mí učitelé –, mi říkají, že takhle to prostě chodí. Tohle je skutečný svět dospělých a nesmíme zapomínat, že nejsou tak vzdálené doby, kdy vás mohl sousední kmen vyhladit – pozabijet muže klacky a ženy odvést. Buď vděčný za civilizovanost, kterou máme, neupozorňuj na sebe a nesnaž se o tom moc přemýšlet. Tyto cykly jsou ekonomice vlastní; trhy se oživí a všechno se vrátí k normálu – a normál není tak špatný, opravdu, když se podíváš, jak žijí lidé jinde ve světě. A ani by sis neměl připadat tak provinile, koneckonců Google dělá leccos dobrého a Bill Gates dává spoustu peněz na děti v Africe.

Přesto to mnohým z nás nějak nestačí. Rychle se blížíme ke společenské normě, kdy všichni – státy, organizace a jednotlivci – budeme jednat způsobem, který bude nám i všem ostatním škodit. Korporace už jsou trestány jedině tehdy, když poškodí akcionáře. „Zločinec“ se dnes definuje jako někdo, kdo poruší zákon z jiného důvodu, než jsou peníze. Sobectví je status quo a našimi novými hrdiny jsou nechutně bohatí lidé, protože zřejmě jedině oni se dokážou zcela ochránit před důsledky svých skutků.

Každý den ten svah zdoláváme, jak nejlíp umíme. Přesto se nedokážeme dostat na úroveň lidí, kterými bychom chtěli být, a poddáváme se sklonu terénu.

Jennifer žije celý život ve stejném městě ve střední Minnesotě. Letos jí diagnostikovali lupus a ona začala nakupovat léky přes řetězec Wal-Mart, místo u místního lékárníka Marcuse, který je shodou okolností její soused. Léky na předpis její zdravotní pojištění nepokrývá, takže je to prostě ekonomická nutnost.

Proč nemůže lékárník dát své sousedce slevu? Zkouší to, ale už tak prodává jen o trochu draž, než nakupuje. Lékárnu zastavil; jen tak si mohl vzít půjčku, aby poplatil nájem a výdaje. Lékárnu má v centru města, kde je plánována nová výstavba, a zdá se, že jen korporátní obchodní řetězce jsou dost bohaté na to, aby si mohly pronajmout obchody s výklady do ulice. Vypadalo to jako dobrý nápad, když se plán projednával s veřejností, takže Marcus ho podpořil. Jenže popis na letáku, který připravil realitní developer (a doplnil ho částí, jak účinněji konkurovat velkým obchodním „krabicím“ jako Wal-Mart), zatím neodpovídá skutečnosti.

Majitel domu, kde sídlí Marcus, vlastně nemá na vybranou. Podnikl nákladné renovace v souladu s novou stavební vyhláškou pro centrum a potřebuje převést náklady na obchody, které pronajímá. Také si vzal hypotéku, a za pár měsíců se změní její úroková sazba. Když nebude vybírat vyšší nájem, nebude mít na splátky.

Jennifer přestala chodit na rodičovská sdružení, protože je jí trapné potkávat se s Marcusem tváří in tvář. Jejich přátelství ochabuje a stejně tak její pocit viny, že ho pomáhá vyřadit z podnikání.

Carla, která pracuje v zákaznickém centru u jedné ze tří nejdůležitějších amerických zdravotních pojišťoven v New Jersey, mluví s lidmi, jako je Jennifer, každý den. Carla dostává plat a také měsíční prémii vypočítanou podle počtu žádostí, které „stáhne“ bez vyplacení. Carla má odrazovat nepodložené žádosti, aniž by se uchylovala k nějakému podvodu, a to tím, že ztíží přijímání všech žádostí obecně. Tak to Carle vysvětlil její nadřízený, když se na rovinu zeptala, jestli má zákazníkům podávat mylné informace. Má z toho výčitky svědomí, jenže Carla je teď v rodině hlavní živitelkou, protože její manžel přestal dostávat zakázky, když se pozastavila výstavba nových domů. A koneckonců, ona vlastně skutečně zabraňuje podvodům. Jaké má Carla spaní, když ví, že celý den přesvědčovala lidi, aby si platili služby, které pokrývá jejich pojištění? Po zhlédnutí jedné reklamy v televizi přešla z antidepresiv na hypnotika.

Jeden z lidí, kteří dělali právě tuhle reklamní kampaň, můj bývalý kolega, se začal specializovat na propagaci ve zdravotnictví, protože v 90. letech nesehnal práci ve sféře ochrany životního prostředí. Kromě toho, jak mi jen napůl žertem

řekl, „propagace léků alespoň vede spotřebitele k zodpovědnosti za vlastní zdraví“. Je proti tomu, aby se do televize dávaly reklamy na léčiva, protože moc dobře ví, že kvůli těmto reklamám pak pacienti chtějí, aby jim lékaři předepisovali léky, které jsou proti jejich přesvědčení. Fakt, že se v práci zpronevěřuje svým hodnotám, si Tom vynahrazuje tím, že neochvějně obhajuje správné hodnoty doma. Recykluje papír, sklo a kovy, děti musely zhlédnout *Nepříjemnou pravdu*, a dokonce na dvorku kompostuje domácí odpad. Jenže vloni už nevydržel a koupil si SUV. Proč? „Na dálnici v nich jezdí všichni,“ vysvětloval. „Jsou to automobilové závody ve zbrojení.“ Kdyby zůstal ve své hondě Civic, všechny by vystavoval riziku. „Víš, jak teď lidi jezdí? Bojím se o rodinu.“ Jako pokání – alespoň než šly ceny benzínu nahoru – koupil několik emisních povolenek, což je způsob darování peněz společností, které se věnují ochraně životního prostředí, jako kompenzace za vlastní nadměrné emise oxidu uhličitého.

Podobně nachází rovnováhu jedna matka na Manhattanu, která se pokládá za „holistku“. Brání svého syna před riziky, která si spojuje s očkováním proti dětským nemocím. „Pořád ještě nevíme, co jim to dávají,“ říká, „a když budou očkovaní všichni okolo, tak stejně ty nemoci nechytne.“ Chápe, že očkování požadované před započítáním školní docházky má skutečně zabránit epidemiím; jde spíš o zdraví „stáda“ než každého jednotlivého dítěte. Také je přesvědčena, že povinné očkování je spíš důsledkem lobbování farmaceutického průmyslu než nějakých komplexních lékařských studií. Aby vyhověla státům požadované podmínce „filozofické výjimky“, podařilo se jí získat dopis od rabína. Za to na základě nevysloveného quid pro quo nechala pak do sklepa svého domu ve městě zavést telefonní linku na rabínovo jméno; rabín používá účet za telefon k falšování místa bydliště a posílá své syny do dobře hodnocené státní základní školy v její nobl čtvrti, namísto do školy ve své čtvrti, kam chodí z 90 % děti z menšin. Alespoň ale může tvrdit, že je udržel ve „státním školství“.

Jeden můj kamarád z vysoké, který si nedokázal legálně ani ilegálně zajistit podobnou změnu bydliště a pracuje teď na školské správě v Brightonu v Anglii, dospěl k „nejtěžšímu rozhodnutí v životě“, že bude posílat své děti do soukromé katolické školy. Nijak zvlášť nechce, aby se jeho dětem vštěpoval katolicismus, ale je to jediná alternativa k upadajícímu státnímu školství, kterou si může dovolit. Ví, že když zavrhne státní vzdělávání, připraví tak systém o další tři „dobré děti“ a jednoho potenciálně aktivního rodiče, ale nechce své děti „obětovat na oltář“ svých dobrých úmyslů.

* * *

Nejde tedy jen o moderní movité Brooklyňany podléhající tržní psychologii; lidé všech společenských vrstev činí rozhodnutí, která se přičí jejich přesvědčení, protože věří, že za daných okolností je to jediná rozumná možnost. Jako by celý svět byl svahem, po kterém proti své vůli kloužeme k sobeckým a krátkodobým rozhodnutím, která činíme spíš po způsobu akcionáře nějaké korporace než jako členové společnosti. Čím víc se budeme takto rozhodovat, tím víc budeme podporovat právě ty podmínky, které vedou k tomu, že žijeme v takto podivně nerovném, pokřiveném prostředí. V odlidšťujícím koloběhu, v němž popíráme sami sebe, děláme příliš mnoho rozhodnutí, která bychom – za ideálních podmínek – raději nedělali.

Ale podmínky nejsou ideální. Tohle rozhodování se vlastně ani neděje v reálném světě. Je to falešné rozhodování v umělém prostředí, a jsme k němu nuceni stejně jako člověk, který je přepaden. To jsme jen zapomněli, že se rozhodujeme pod důkladně promyšleným nátlakem. Myslíme si, že takhle to prostě chodí. Cena za podnikání.

Odkdy je život předurčen tímto axiomem?

Nepochybně a zdánlivě nevysvětlitelně se pohybujeme ve světě, v kterém se trh a jeho logika vnutily do všech oblastí lidského života. Od erekce k početí, od začátku školní docházky po nalezení partnera – tady všude existují produkty a profesionálové, kteří nastoupí tam, kde selhala rodina a společnost. Reklamy nás vyzývají, abychom samostatně mysleli a starali se o sebe, ale tak, že si vybereme korporaci, skrze niž budeme tuto samostatnost uplatňovat.

Někdy má člověk pocit, že se nemůže nadechnout – jako by korporátní agenda řídila všechno lidské počínání. Během okamžiku se může kterýkoliv večírek nepozorovaně změnit v propagační akci, v získávání kontaktů nebo v improvizovanou konzultaci: Rád bych znal váš názor. Tak proto jste mě pozvali? Díky placenému osobnímu podání neboli „virálnímu marketingu“ se naše osobní společenské styky stávají propagačními akcemi, kdy se obchodní značky snaží stát kultem a náboženstvím se snaží stát obchodní značkou.

Nekončí to otevřením už druhého Starbucksu na hlavní třídě nebo vysláním rozhlasové reklamy na McDonald's ve školních autobusech. Nejde o to, jak brzy se každoročně začíná s propagací Vánoc, kolik lidí ušlapou při výprodejích nebo o to, že zprávy viní za osud celé ekonomiky spotřebitele, kteří o svátcích málo utrácejí. Spíš jde o to, že vůbec nejde rozeznat rozdíl mezi reklamou a obsahem. Jako by oboje bylo vymyšleno právě takto. Není jasná hranice mezi fikcí a realitou, mezi přítelem a obchodníkem, mezi komunitou a nákupním centrem. Byla to reportáž, televizní reality show nebo sponzorovaný program?

Toto dalekosáhlé stírání hranic mezi skutečným životem a jeho komerčním protějškem není jen otázka vkusu, jakkoli se nám nemusí líbit supermarkety a velkoplošné prodejny. Spíš jde o nepříjemný pocit, že se něco zvtřlo – že došlo k něčemu mnohem horšímu, než je úvěrová krize a její následky –, a přesto se topíme v důsledcích natolik, že s tím nic neděláme, dokonce to ani nevidíme. Jsme v područi systému, který se opravdu nikomu nelíbí, nikdo si nevzpomíná, že by ho chtěl, a přesto z něj nemůže nikdo uniknout. Prostě je. A jak se kolem nás začíná hroutit, snažíme se ho za každou cenu podepřít; nedokážeme si totiž představit žádnou alternativu. Ve chvíli, kdy se nám už už zdá, že dokážeme říct, co se to s námi děje, nebo jak to vlastně vzniklo, ta jasná chvílka pomine, protože všichni a všechno se neodkladně domáhají naší pozornosti. Co to teď říkali? Co to znamená pro můj důchodový účet? Počkej – vibruje mi telefon.

Můžeme ten hermeticky uzavřený „food court“, v němž žijeme, vůbec zkoumat zevnitř? Možná ne jako celek – ale můžeme popsat jeho vývoj a rozebrat a pochopit jeho důsledky. Kdysi jsme přestali být poddanými a postupně se z nás stali občané, teď jsme však degenerovali z občanů ve spotřebitele. Naše komunity se redukovaly na zájmové skupiny a všechny projevy občanské angažovanosti nebo sousedské dobré vůle byly nahrazeny sobeckými cíli, které pro nás vymýšlejí naše korporace a jejich PR firmy. Vzdali jsme se skutečné participace kvůli mýtu o tom, jak si jako spotřebitelé můžeme vybírat, nebo – což je ještě žalostnější – kvůli mýtu o právech akcionářů.

Proto je dnes pro obhájce občanské společnosti tak módní, očistné a do určité míry i užitečné ostře vystupovat proti korporacím, které se podle všeho zmocnily naší civilizace. Jak nám ukazují nové kritické knihy a dokumenty věnované zločinům korporací, korporace jako taková je sociopatická entita vytvořená za účelem generování bohatství a jakoukoli cestou rozšiřující svůj dosah. Korporaci je etika k ničemu, zvažuje leda její potenciální dopad na styky s veřejností a image obchodní značky. Obhájci životního prostředí, práce a levice rádi zdůrazňují, že korporátní manažery je dokonce možné žalovat za jakýkoli skutek, i etický, který by ohrozil cenu akcií, za kterou jsou především zodpovědní.

Jak korporace stále více ovládají naši ekonomiku, vládu a kulturu, je jen přirozené, že jim klademe za vinu bezmoc, kterou pocítujeme nad směřováním svého vlastního i společného osudu. Je ale snadné a také úplně marné obviňovat korporace nebo zbohatlíky u kormidla – nemluvě o výkonných ředitelích s nasazenými pouty, kráslících titulní stránku ekonomické rubriky. Totéž platí pro hypoteční makléře, šéfy oddělení kreditních karet nebo Fed. Tyto poměry nemá tak docela na svědomí nějaká elitní skupina bankéřů a byznysmenů zasedající v horních

patrech nějaké té prosklené budovy, přestože by si to každý rád myslel – včetně jich samotných. Korporace sice díky svému rozmachu a převaze svých aktivit dokázaly proniknout bezmála každou stránku našeho vědomí a činnosti, nejsou však výlučně odpovědné za nesnáze, v nichž jsme se ocitli.

Spíš je to korporativismus jako takový: logika, se kterou jsme se vnitřně ztožnili, objektiv, kterým hledíme na okolní svět, a étos, jímž ospravedlňujeme své jednání. Situace je o to horší, že přijímáme jeho nadvládu jako něco předem daného, jako předurčenou okolnost lidského údělu. Prostě je.

Jenže to tak není.

Korporativismus nevznikl přirozeně. Prostředí, ve kterém žijeme – operační systém, ve kterém běží náš sociální software –, vynalezli lidé, vychválili nám ho jako lepší způsob života, podepřeli ho mýty a nakonec umožnili, aby se rozvinul v entitu, která udržuje sama sebe. Je to mapa, která nahradila území.

Základní zákony korporativismu se zrodily již v renesanci; průmyslový věk ho urychlil; a jako lepší způsob života nám ho vnutila generace odhodlaných vůdců korporací, přesvědčených, že jim leží na srdci naše nejlepší zájmy, a kterým se tak konečně podařilo splnit si sen o tom, jak shůry vládnou masám. Podřídili jsme se ideologii, která má stejné intelektuální základy a smýšlí stejně o lidské povaze jako – nebojme se to říct – fašismus z poloviny 20. století. Toto slovo se nesprávně používá pro kdekoho, policisty počínaje a komunisty konče, a stalo se součástí laciných polemik, takže bychom se mu možná měli raději vyhnout. Jenže v tomto případě je to slovo dost výstižné, a že dnes kolem něj musíme opatrně našlapovat, by jistě velice potěšilo Goebbelse.

Současná situace připomíná zejména řízený kapitalismus v Mussoliniho Itálii. Má s ní společné totéž intelektuální dědictví (v nespokojených pokrokářích, kteří chtěli uspořádat společnost na základě vědeckého poznání lidské přirozenosti), totéž politické spojenectví (spolupráce státu a korporátního sektoru) a několik metod zajištění souhlasu (skrže PR a propagandu). Ovšem s fašismem sdílí především hlubokou nedůvěru ke svobodným lidem.

A jako v kterémkoli příběhu o absolutismu se upozorňování na nespravedlnost a zhoubnost tohoto systému chápe jako snaha rozložit společný blahobyť. Whistle-blower je mnohem horší než nějaký škarohlíd; je to nepřítel lidu.

Na rozdíl od evropských fašistických diktatur nastal tento stav poměrně nekrvavě – alespoň na domácí frontě. Skutečným poučením z 20. století je, že boj o totální ovládnutí společnosti se nevede a nevyhrává prostřednictvím války a otevřenou represí, ale s pomocí kultury a obchodu. Dnešní systém už není závislý na otcovském diktátorovi nebo nacionalistické ideologii, ale na společnosti

pečlivě vychovávané tak, aby chápala korporaci a její logiku jako zásadní pro náš blahobyť, hodnoty a samu identitu.

Proto už by nás neměl strašit Velký bratr – navzdory tomu, že korporátní lobby se stále snaží očerňovat všechno, co souvisí s vládou, pokud tedy nejde o finanční pomoc určenou korporacím. Jistě, demokracie je možná starobylý artefakt dřívější éry, ale co přišlo místo ní? Navzdory zrušení principu habeas corpus, navzdory sledování občanů a občasnému porušování volebního práva není tenhle chaos chybou nějaké konkrétní administrativy nebo politické strany, ale kultury, ekonomiky a věrouky, které staví tržní priority nad život sám. Není to chyba nějaké vlády nebo korporace, zpravodajských médií nebo zábavního průmyslu, vinit je třeba prolnutí všech těchto entit do jediné, silně centralizované autority schopné tvořit zákony, vydávat peníze a prosazovat své šíření v našem světě.

Nakonec před logikou korporativismu kapitulujeme a cynicky přebíráme postoje a jednání korporací v naději, že tak vzkřísíme svou ztracenou sílu a jistotu. Ovšem prostředky, ke kterým takto získáme přístup, jsou vždy jen maloobchodními kopiemi těch skutečných. Místo abychom se stali skutečnými vlastníky půdy, stáváme se majiteli hypotéky. Namísto abychom řídili činnost korporací, stáváme se akcionáři. Než abychom udávali směr veřejné rozpravě, platíme si blog. Nemůžeme konkurovat korporacím v podmínkách, které byly vytvořeny tak, aby vyhovovaly jen jim.

Takové je prostředí korporativismu: svět, kterému nejenže dominují korporace, ale jenž je obýván lidmi, kteří přijali korporátní hodnoty za své. A dokonce i teď, kdy korporace podle všeho ztrácejí sílu, nás stahují s sebou; zdá se, že se z jejich krize vůbec nedokážeme vymanit.

Musíme pochopit, jak se to stalo – jak jsme začali žít podle obchodního modelu a v jeho zájmu. Musíme popsat, jak se začal korporativizovat život sám, a vymyslet, co s tím uděláme – pokud vůbec něco.

Najdeme sice osoby, kterým lze to či ono klást za vinu, ale většina projektantů korporativismu už dávno opustila budovu – a i oni zpravidla jednali jen s vidinou vlastních bezprostředních a krátkodobých zisků. Naším cílem by však mělo být pochopení procesu, který nás odřízl od skutečného světa, a toho, proč od něj zůstáváme odříznuti i nadále. Jedině tak snad zase získáme pevnou půdu pod nohama. Jakožto zotavujícím se obětem kultu nám více prospěje pochopení vlastního podílu na budování a udržování korporátní společnosti než obviňování našich svědců. Jedině pak ji můžeme začít odstraňovat a nahrazovat ji něčím snesitelnějším a životaschopnějším.